

MINISTARSTVO OBRAZOVANJA I NAUKE

BIRO ZA RAZVOJ OBRAZOVANJA

Nastavni program

**Bosanski jezik
za VIII razred**

Skoplje, 2024. godina

OSNOVNI PODACI O NASTAVNOM PROGRAMU

Nastavni predmet	Bosanski jezik
Vrsta/kategorija nastavnog predmeta	Obavezni
Razred	VIII (osmi)
Teme/područja u nastavnom planu i programu	<ul style="list-style-type: none"> • Jezik i komunikacija • Književnost, stvaranje i izražavanje • Medijska pismenost
Broj sati	4 sata sedmično / 144 sata godišnje
Oprema i sredstva	<ul style="list-style-type: none"> • Tehnička oprema u učionici: digitalna tabla, školska tabla, kompjuterska tehnologija, štampač. • Sredstva i resursi učenja: fotografije, slike, plakati, posteri književnika, šeme i prikazi nastavnog materijala, panoa koje prate materijal po područjima; rječnici, pravopis, leksikoni, enciklopedije, knjige, edukativni softveri, snimci naracija, audio-vizualni snimci; • Biblioteka u učionici, školska biblioteka /medijateka. <p>Napomena: Ukoliko je nastava kabinetska, preporučljivo je organizovati dramski kutak, likovno-literarni kutak, novinarski kutak, mjesto za biblioteku u učionici.</p>
Normativno nastavnog kadra	<p>Nastavu bosanskog jezika u VIII razredu devetogodišnjeg obrazovanja može izvoditi lice koje je završilo nastavni smjer studijskih programa:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Bosanski jezik i bošnjačka književnost VII/1 ili VI A, odnosno 240 bodova; • Bosanski jezik i južnoslovenski jezici VII/1 ili VI A, odnosno 240 bodova; • Bosanski jezik i južnoslovenski jezici sa bosanskom književnošću i južnoslovenskim književnostima VII/1 ili VI A, odnosno 240 bodova; • Bosanska književnost i kultura VII/1 ili VI A, odnosno 240 bodova;

- Makedonski jezik i bosanski jezik iz grupe južnoslovenskih jezika VII/1 ili VI A, odnosno 240 bodova;
- Makedonski jezik i južnoslovenski jezici sa srpskim jezikom VII/1 ili VI A, odnosno 240 bodova;
- Srpski jezik i književnost VII/1 ili VI A, odnosno 240 bodova;
- Hrvatski jezik VII/1 ili VI A, odnosno 240 bodova;

kao i završene studije, smjer, u okviru kojih je izborni predmet ili obavezan predmet (najmanje jedan) iz sljedećih: Srpski jezik, Hrvatski jezik, Uporedna gramatika slovenskih jezika sa završenim studijama:

- Makedonski jezik i književnost VII/1 ili VI A, odnosno 240 bodova;
- Makedonski jezik i južnoslovenski jezici VII/1 ili VI A, odnosno 240 bodova;
- Makedonski jezik i južnoslovenski jezici sa makedonskom književnošću i južnoslovenskom književnošću VII/1 ili VI A, odnosno 240 bodova;
- Makedonska književnost i južnoslovenske književnosti na makedonskom jeziku VII/1 ili VI A, odnosno 240 bodova;
- Makedonska književnost i kultura VII/1 ili VI A, odnosno 240 bodova.

Napomena: Nastavu iz predmeta Bosanski jezik mogu izvoditi lica koja su završila primijenjeni smjer iz gore navedenih studijskih grupa i stekla pedagoško-psihološku dodatnu dokvalifikaciju

POVEZANOST SA NACIONALNIM STANDARDIMA

Rezultati učenja navedeni u Nastavnom planu i programu dovode do sticanja sljedećih kompetencija obuhvaćenih područjem **Jezične pismenosti**

<i>Učenik zna i umije da:</i>	
I- A.1	da izražava i prenosi svoje misli, osjećaje, informacije i stavove u različitim situacijama komunikacije na svom maternjem jeziku, kroz različite medije i za različite ciljeve;
I-A.2	da poznaje i da koristi različite oblike pismenog izražavanja: književne (pjesma, kratka priča, izlaganje/govor, literarni esej, dnevnik i dr.) i neknjiževne (tematske eseje, izveštaje, zahtjeve, saopštenja, reklame i dr.);
I-A.3	da vodi kritički i konstruktivan dijalog, argumentovan sa izražavanjem svojih stavova;
I- A.4	da koriste standardizovani jezik, poštujući gramatička i pravopisna pravila tokom usmenog i pismenog izražavanja;
I- A.6	da identifikuje osnovne karakteristike maternjeg jezika (abeceda, historija, dijalekti itd.) i sličnosti i razlike sa drugim jezicima;
I-A.7	da identifikuje najznačajnije autore i književna djela na maternjem jeziku;
I- A.8	da razumje sadržaj audio poruka: da umije da izdvoji, analizira, ocijeni/vrednuje i sumira informacije iz poruka i da ih (pismeno i usmeno) izrazi svojim riječima;
I- A. 9	da razumije sadržaj pisanog teksta: da umije da izdvoji, analizira, ocijeni/vrednuje i rezimira informacije iz poruka i da ih (pismeno i usmeno) izrazi svojim riječima;
I-A.10	da razumije vizuelno prikazane sadržine (dijagrame, tabele i grafikone, ilustracije, animacije i dr.), da može da ih izdvoji, analizira, ocjenjuje/vrednuje i rezonuje vizuelno prikazane sadržaje i da ih objasni (pismeno i usmeno);
I-A.11	da identifikuje i analizira poruke i stilske estetske elemente književnih djela;
I- A. 12	da koristi informacije iz različitih izvora i medija i pristupi ka njima kritički, uzimajući u obzir izvor, kontekst, svrhu i pouzdanost prezentiranih informacija.
<i>Učenik razumije i prihvata da:</i>	
I- B.1	kroz proučavanje maternjeg jezika razvija se vlastiti jezički i kulturni identitet, a kroz jezičku komunikaciju prenosi kulturno naslijeđe i kultura življenja;

I- B.2	upotrebom jezika u različitim kontekstima i okruženjima, te u različitim oblicima, omogućava efikasnu komunikaciju i interakciju (uvijek imajući na umu sa kime se komunikacija ostvaruje);
I- B.3	preko čitanja tekstova različitog sadržaja i strukture razvija se pismenost, formira se širi pogled na sebe i svijet, a potiče se pisanje iz potrebe i zadovoljstva;
I- B. 4	sadržaj i način izražavanja mišljenja mogu doprinijeti održavanju i poboljšanju komunikacije, ali i uzrokovati nesporazume i sukobe;
I- B. 5	čitanje i izražavanje maternjeg jezika su važni za razvoj i podsticanje kreativnosti i kritičkog mišljenja;
I- B.6	poznavanje maternjeg jezika je temelj učenja i sticanja znanja iz svih ostalih oblasti (predmeti nastavnog plana i programa);
I- B.7	poznavanje maternjeg jezika jedan je od najvažnijih stubova etničkog identiteta.

Nastavni program uključuje relevantne kompetencije iz sljedećih oblasti Nacionalnih standarda: **Digitalna pismenost, Lični i socijalni razvoj, Društvo i demokratska kultura, Tehnika, tehnologija i preduzetništvo i Umjetničko izražavanje i kultura.**

Digitalna pismenost

Učenik/učenica zna i/ili umije:

IV-A.1	da istražuje i upoređuje mogućnosti poznatog i novog digitalnog uređaja i samostalno da procjeni, izabere i da koristi one koji su najprikladniji za određenu potrebu i situaciju;
IV-A.2	da procijeni kada i na koji način efektivno korištenje IKT-a je potrebno za rješavanje zadatka/problema, da odabere i instalira programe koji su mu potrebni, da koristi programe zaštite i riješi rutinske probleme u funkcionisanju digitalnih uređaja i mreža;
IV-A.3	da koristi različite načine oganizovanja i sigurnog čuvanja i dijeljenja sadržaja na različitim uređajima i mrežama u digitalnom okruženju;
IV-A.4	u suradnji sa drugarima da analizira problem, razvija ideje i plan za njegovo istraživanje i rješavanje i da planira kada i za šta će se koristiti IKT;
IV-A.5	da odredi kakve informacije su mu/joj potrebne, da nađe, izabere i preuzme digitalne podatke, informacije i sadržaje i da procijeni njihovu relevantnost u odnosu konkretne potrebe i vjerodostojnosti izvora;
IV-A.6	da odabere i koristi različite alate za obradu podataka, da analizira podatke i da ih prikaže na različite načine poštujući pravila upotrebe;

IV-A.7	da odabere i koristi i odgovarajuće IKT alatke za komunikaciju, da bezbjedno podijeli informacije, da kontaktira i da saraduje sa drugima na onlajn projektima, u socijalnim aktivnostima ili za lične potrebe;
IV-A.8	da na bezbjedan i odgovoran način koristi digitalne sadržaje, obrazovne i socijalne mreže, i digitalne oblake;
IV-A.9	u komunikaciji sa drugima u multikulturnom digitalnom prostoru, poštuje različite učesnike i prati pravne, kulturne i etičke norme u ponašanju u digitalnom prostoru;
IV-A.10	da se brine o svom digitalnom identitetu, bezbjednosti i reputaciji i da poštuje politiku privatnosti;
I-A.12	da istražuje mogućnosti korištenja različitih modela i simulacija, kombinirajući statičke i dinamičke reprezentacije, zvuk, tekst i slike za modificiranje ili kreiranje jednostavnih kreativnih multimedijalnih proizvoda sa specifičnom svrhom i za određenu publiku;
IV-A.13	da definira kriterije o kvalitetu digitalnih proizvoda i rješenja, uključujući inovativnost i korisnost.

Učenik/učenica razumije i prihvata da:

IV-B.1	digitalna pismenost je neophodna za svakodnevni život – olakšava učenje, život i rad, doprinosi proširivanju komunikacije, kreativnosti i inovativnosti, nudi razne mogućnosti za zabavu;
IV-B.2	neodgovorno i nespretno korištenje IKT ima organičenje i mogu nositi rizike za pojedinaca ili društvo;
IV-B.3	potencijale IKT-a će se povećati i treba ga pratiti i koristiti; ali i da treba se imati kritičan odnos prema pouzdanosti, povjerljivosti i uticaju podataka i informacija dostupnih putem digitalnih uređaja;
IV-B.4	u digitalnom prostoru je važno da se obezbjedi zaštita identiteta, privatnosti i emocionalne sigurnosti, da se ne koristi govor mržnje i sajber nasilje i da se poštuju pravila i norme komuniciranja u digitalnim zajednicama;
IV- B .5	dostupne informacije u digitalnom prostoru trebaju se koristiti etički, prema definiranim pravilima i za dobro ljudi;
IV-B.6	moraju se poštovati prava intelektualnog vlasništva proizvoda dostupnih na digitalnim mrežama.

Lični i društveni razvoj

Učenik/učenica zna i/ili umije:

V-A.2	birati i praktcirati aktivnosti koje osiguravaju razvoj i unapređenje vlastitog psihičkog i fizičkog zdravlja i blagostanja;
-------	--

V-A.3	identificirati različite komponente vlastitog identiteta koji se gradi na osnovu pripadnosti različitim društvenim grupama (na primjer, rodni, etnički i nacionalni identitet) i različite uloge koje osoba ima u životu (na primjer, učenik, sin/kći);
V-A.4	da procijenjuje sopstvene sposobnosti i postizanja (uključujući jake i slabe strane) i na osnovu toga da određuje prioritete koji će mu/joj omogućiti razvoj i napredak;
V-A.5	da prepoznaje emocije kod sebe i kod drugih, da uoči posljedice iz sopstvenih emocionalnih reakcija u različitim situacijama i da koristi odgovarajuće strategije za upravljanje emocijama;
V-A.6	da postavi ciljeve za učenje i sopstveni razvoj i da radi na prevazilaženju izazova koji se javljaju na putu ka njihovom ostvarivanju;
V-A.7	da koristi sopstvena iskustva da sebi olakša učenje i da prilagodi sopstveni odnos u budućnosti;
V-A.8	da organizuje vlastito vrijeme na način koji će mu omogućiti da efikasno i efektivno ostvari postavljene ciljeve i da zadovolji vlastite potrebe;
V-A.9	da predvidi posljedice svojih postupaka i postupaka drugih za sebe i za druge;
V-A.10	da primjenjuje etička načela pri vrednovanju pravilnog i pogrešnog u sopstvenim i u tuđim postupcima i da manifestuje vrline kao karakterne osobine (kao što su poštenje, pravičnost, poštovanje, trpeljivost, briga, pristojnost, zahvalnost, odlučnost, odvažnost i samodisciplina);
V-A.13	da komunicira sa drugima i da predstavi sebe sa odgovarajućom situacijom;
V-A.14	da sluša aktivno i da reaguje odgovarajuće, pokazujući empatiju i razumijevanje za druge i da iskaže sopstvenu zabrinutost i potrebu na konstruktivan način;
V-A.15	da sarađuje sa drugima u ostvarivanju zajedničkih ciljeva, dijeljenjem sopstvenih gledišta i potreba sa drugima i uzimajući u obzir gledišta i potrebe drugih;
V-A.17	da traži povratnu informaciju i podršku za sebe, ali i da daje konstruktivnu povratnu informaciju i podršku u korist drugih;
V-A.18	da istražuje, postavlja relevantna pitanja s ciljem otkrivanja problema, analizira i evaluira informacije i sugestije, te provjerava pretpostavke;
V-A.19	da daje prijedloge, da razgleda različite mogućnosti i da predvidi posljedice sa ciljem da izvede zaključke i donosi racionalne odluke;
V-A.21	da analizira, procijenjuje i poboljša sopstveno učenje.

Učenik/učenica razumije i prihvata da:

V-B. 1	briga o vlastitom tijelu i redovno bavljenje fizičkim aktivnostima važan je uslov za osiguranje fizičkog i psihičkog zdravlja;
V-B. 2	saznanje vlastitog identiteta pridonosi jačanju samopouzdanja i za razvoj ličnosti;
V-B.3	lična postignuća i dobrostanje u najvećoj mjeri zavise od rada koji sam/sama ulaže i od rezultata koji sam/sama postiže;
V-B.4	svaki postupak koji preuzima ima posljedice po njega/nju i/ili njegovu/njenu okolinu;
V-B.6	uspjeh u životu u mnogome zavisi od ciljeva koje sam sebi postavlja, a efikasnost i efektivnost u ostvarivanju postavljenih ciljeva u velikoj mjeri zavisi od načina na koji planira svoje aktivnosti i organizira svoje vrijeme;
V-B.7	inicijativnost, upornost, istrajnost i odgovornost su važni za sprovođenje zadataka, ostvarivanje ciljeva i prevazilaženje izazova u svakodnevnim situacijama;
V-B.8	interakcija sa drugima je dvosmjerna kao što ima pravo da od drugih traži da mu bude omogućeno zadovoljavanje sopstvenih interesa i potreba, tako ima i odgovornost da dade prostor drugima da zadovolje sopstvene interese i potrebe;
V-B.9	traženje povratnih informacija i prihvatanje konstruktivne kritike vodi ka ličnom napretku na individualnom i društvenom nivou;
V-B.10	učenje je kontinuiran proces koji se ne završava u školi i nije ograničen na formalno obrazovanje.

Društvo i demokratska kultura:

Učenik/učenica zna i/ili umije:

VI-A.3	da formuliše i argumentira svoja gledišta, da sasluša i analizira tuđa gledišta i sa poštovanjem da se odnosi prema njima, čak i tada kada se ne slaže sa njima;
VI-A.5	da razumije razlike između ljudi po bilo kojem osnovu (rodove i etničke pripadnosti, uzrasta, sposobnosti, socijalnog statusa itd);
VI-A.6	da prepoznaje prisustvo stereotipa i predrasuda kod sebe i drugih i da se suprotstavi diskriminaciji;
VI-A.7	da prepoznaje manifestaciju verbalnog i fizičkog nasilja u sopstvenom okruženju, da sagledava posljedice nasilja i da mu se suprotstavlja;
VI-A.8	da uoči šta povezuje, a šta razdvaja ljude u zajednici, da pronalazi načine da pridonese napretku zajednice, imajući u obzir potrebe i interese svih;
VI-A.9	da prepozna ranjive grupe u društvu i da učestvuje da podržava humanitarne i volonterske akcije;

VI-A.17	da analizira uticaj pisanih, elektronskih i socijalnih medija na javno mišljenje i da izabere vjerodostojne izvore informacija na koje će bazirati vlastite stavove.
---------	--

Učenik/učenica razumije i prihvata da:

VI-B.1	ne smije diskriminirati na osnovu razlika među ljudima (rodovoj i etničkoj pripadnosti, godine, sposobnosti, društveni status, seksualne orijentacije, itd.);
VI- B.2	svi ljudi, uključujući i djecu, imaju pravo da izraze svoje mišljenje i stavove i učestvuju u donošenju odluka koje se odnose na njihove potrebe i interese;
VI- B.5	jednakost, ravnopravnost i društvena kohezija neophodni su za uspješno funkcioniranje zajednice;
VI- B.6	lični angažman i saradnja sa drugima su neophodni za ostvarivanje zajedničkog javnog interesa.

Tehnologija, tehnologija i poduzetništvo

Učenik/učenica zna i/ili umije:

VII-A.2	objasniti potrebu za inovacijama za razvoj društva;
VII-A.4	generirati ideje i osmisliti aktivnosti koje vode do proizvoda i/ili usluga;
VII-A.9	da aktivno učestvuje u timskom radu prema ranije usvojenim pravilima i uz dosledno poštovanje uloge i doprinosa svih članova tima.

Učenik/učenica razumije i prihvata da:

VII-B.3	inicijativa je neophodan uslov za promjene u ličnom životu i životu u zajednici, a uspjeh promjena je vezan za suočavanje sa izazovima i/ili preuzimanje rizika;
VII-B.4	radna etika, kulturna osjetljivost i odnos prema drugima važni su za stvaranje i održavanje pozitivne radne klime;

VII- B.5	resursi nisu neograničeni i moraju se koristiti odgovorno.
----------	--

Umjetničko izražavanje i kultura

Učenik/učenica zna i/ili umije:

VIII-A.1	da manifestuje poznavanje različitih oblika umjetničkog izražavanja iz svih oblasti kulture (književnosti, muzike, vizuelne umjetnosti, umjetnosti izvođenja, dekorativne umjetnosti, arhitekture, dizajna);
VIII-A.2	da poistovjećuje različite manifestacije kulture i njihov utjecaj na razvoj estetskih vrijednosti,
VIII-A.3	ida izražava sopstvene ideje, iskustva i emocije koristeći i umjetničke ili druge oblike kreativnog izražavanja (individualne ili kolektivne);
VIII-A.4	da interpretira ideje, iskustva i emocije izražene u umjetničkim produktima kreiranih od strane drugih koji su pripadnici sopstvenih ili drugih kultura;
VIII-A.5	da manifestuje poznavanje sopstvene kulture na različitim načinima njenog izražavanja preko književnosti i vizuelnih umjetnosti, muzike i plesa, građe i drugih kulturnih produkata;
VIII-A.6	da identificira razlike i sličnosti između vlastite kulture i drugih kultura u svom užem i širem okruženju i analizirati njihovu povezanost i međuzavisnost;
VIII-A.7	da prepozna i objasni kako se kulturne karakteristike mijenjaju tokom vremena i u različitim kontekstima;
VIII-A.8	da prepozna značaj i objasni prednosti i izazove globalizacije i povezanost lokalnih problema sa globalnim pokretima;
VIII-A.9	da prepozna i objasni kako je kultura kojoj pripada (uključujući tradiciju i religiju) utjecala na formiranje njegovog/njenog identiteta i pogleda na svijet;
VIII-A.10	da identifikuje i preispita stereotipe i predrasude prema pripadnicima drugih kulturnih grupa koje se manifestuju u njegovom/njenom okruženju.

Učenik/učenica razumije i prihvata da :

VIII-B.3	poštovanje i promocija sopstvene kulture doprinosi jačanju kulturnog identiteta i dostojanstva;
VIII-B.5	razlike među kulturama treba posmatrati kao priliku za učenje i kao izazov za međusobno razumjevanje i napredak;
VIII-B.6	poštovanje i promocija drugih kultura doprinosi osiguravanju poštovanja sopstvene kulture od strane drugih.

REZULTATI UČENJA

Područje: JEZIK I KOMUNIKACIJA

Ukupno sati: 67 sati

Rezultati učenja:

Učenik/učenica će biti sposoban/sposobna da:

1. da identificira bosanski jezik kao poseban u odnosu na druge južnoslavenske jezike;
2. da navede bosanske intelektualce i pisce udžbenika i objasni njihov značaj za razvoj bosanskog jezika;
3. da prepozna, istakne i formira akcenatske jedinice;
4. da prepozna i formira bezlične glagolske oblike (glagolska imenica i glagolski pridjev);
5. da prepoznaju i formiraju složene glagolske oblike (prošlo vrijeme, prošlo-buduće vrijeme i buduće vrijeme), koristeći njihova osnovna značenja;
6. da formira glagolske oblike za mogući način i objasni njihovo značenje odgovarajućim primjerima;
7. da formira i primijeni u odgovarajućem kontekstu konstrukcije, biti i *htjeti*;
8. da izdvoji, utvrđuje i ilustruje neophodne i sporedne odredbe;
9. da razlikuje i sastavlja bezlične rečenice u odgovarajućem kontekstu;
10. da navede na primjerima i pokaže upotrebu i ulogu svake vrste nemjenljivih riječi;
11. da prepozna i objasni odnose klauzula i pravilno koristi zarez u nezavisnim rečenicama;
12. da tumači značenje domaćih i stranih riječi i pravilno koristi u kontekstu;
13. da čita s razumijevanjem složenije i duže tekstove i čita i tumači nelinearne tekstove.

Sadržaj (i pojmovi):

Nauka o jeziku

- Bosanski jezik u porodici slovenskih i južnoslovenskih jezika (praslovenski/opšteslovenski jezik, slovenski jezici, istočnoslovenski jezici, zapadnoslovenski jezici, južnoslovenski jezici)

Standardi za ocjenjivanje:

- Tumači pojam „prajezik” u kontekstu zajedničkog historijskog razvoja jezika koji pripadaju jednoj jezičkoj porodici.
- Navodi porodicu jezika kojoj pripada bosanski jezik.
- Povezuje grupe slavenskih jezika sa narodima koji ih govore.

Historijski razvoj bosanskog jezika

- Bosanski jezik u XIX vijeku (prvi bosanski pisci, vjerske knjige, bosanski nacionalni jezik – Staroslovenski jezik, srednjovjekovna bosanska pismenost, počeci pismenosti u BiH, crkveni spisi, dijalekti srednjojužnoslovenskoga dijasistema, historija bosanskoga južnoslovenskog jezika, periodizacija historije bosanskoga književnog jezika, dijalekti bosanskoga jezika, sandžački dijalekt (književni i razgovorni jezik))

- Nabraja glavne osobenosti jezika bošnjačkih pisaca XIX. vijeka.
- Objašnjava značenje bosanskih udžbenika (književno-jezička reforma Mehmed-beg Kapetanovića Ljubušaka, Safet-beg Bašagić, Mula Mustafa Bašeskija, Musa Ćazim Ćatić, Edhem Mulabdić, Avdo Karabegović Hasanbegov, Osman Đikić, Fadil Kurtagić, počeci moderne poezije, Narodno blago, Historiografski rad, Rječnici bosanskoga jezika, Potur-Šahidija, Muhamed Hevaji Uskufi.
- Upoređuje stavove udžbenika o izboru standardnog jezika.
- Uočava značaj jezika bošnjačkih kulturnih ličnosti XIX. vijeka u razvoju standardnog jezika.

Fonetika i pravopisna pravila zasnovana na fonetskim promjenama kod suglasnika

- Glasovne promjene
- Pregled glasovnih promjena, l palatalizacija, palatalizacija, jotovanje, jednačenje suglasnika po mjestu tvorbe, jednačenje suglasnika po zvučnosti, nepostojano *a*, promjena *i* u *o*, gubljenje (ispadanje suglasnika), geminacija (udvajanje) suglasnika, refleks glasa *jat* u ijekavskom izgovoru

- Pravilno piše i izgovara zadnjonepčane suglasnike k, g, h ispred samoglasnika i navodi primjere s njima, prepoznaje odstupanja.
- Pravilno zapisuje i izgovara zadnjonepčane suglasnike k, g, h ispred samoglasnika i prelazi u c, z, s. Navodi primjere s njima i prepoznaje odstupanja.
- Pravilno zapisuje i izgovara jednačenje suglasnika po zvučnosti u oblicima riječi gen. Jednine muškog roda tipa: vrapca (vrab+ca), u ženskom rodu pridjeva tipa: (teška) (tež+ka), u izvedenicama tipa: otkopati (od+kopati), besplatan (bez+ platan), daje primjere i prepoznaje odstupanja.
- Pravilno piše i izgovara jednačenje suglasnika po mjestu tvorbe u oblicima riječi z i s ispred prednjonepčanih (đ, ć, dž, č, š, lj, nj), prelaze u ž i š, daje primjere i prepoznaje odstupanja.
- Pravilno piše i prepoznaje glasovnu promjenu u kojoj se samoglasnik *a* u nekim riječima i oblicima gubi, a opet se u drugim oblicima istih riječi pojavljuje.
- Identificira sonat *i* koji se našao na kraju sloga, bilo to da je na kraju riječi ili u njenoj sredini, vokalizirao se i mijenjao u *a*, dioba (dil-ba), seoba (sel-ba)

- Akcenatske cjeline (naglašene i nenaglašene riječi, akcentovane/naglašene cjeline dvije punoznačne riječi, enklitike, proklitike, akcentovane/naglašene cjeline sa proklitikama, akcentovane/naglašene cjeline sa enklitikama)

- Pravilno piše i izgovara oblike riječi u kojima dolazi do gubljenje suglasnika, koristi pravilo gubljenja (ispadanje) i odstupanje istih, podržati/pod+držati, izuzetci (izuzettsi).
- Pravilno izgovara i piše geminaciju (udvajanje) suglasnika na: najjači, vannastavni, zoolog, mašallah.
- Prepoznaje refleks glasa jat, dugi jat i kratki jat, dijete (dete), djeca (deca), vremena (vrijeme), trezven (triježan).
- Pravilno akcentuje i napomene sa naglasnim znakom, naglasne cjeline dveju punoznačnih riječi, naglasne cjeline sa proklitikama, naglasne cjeline sa enklitikama.
- Čita naglasne cjeline u tekstu i koristi naglasne cjeline u svakodnevnoj komunikaciji.

Morfologija

- Pridjevi - zamjениčki pridjevi, brojni pridjevi (zamjениčki pridjevi–prisvojni, kvantitativni, kvalitativni, upitni, opšti, neodređeni; brojni pridjevi (odnos lica, predmeta i pojmova po redu i višestrukosti)
- Nelični glagolskii oblici: glagolska imenica i glagolski pridjev (glagolski pridjev – obrazovanje i dvojni oblici, glagolska imenica – oblikovanje)

- Upoređuje brojeve i odgovarajuće brojevne pridjeve i objašnjava način tvorbe oblika brojevnikh pridjeva.
- Ukazuje na primjere/rečenički kontekst za upotrebu brojevnikh pridjeva.
- Objašnjava razliku između zamjenica i zamjениčkih pridjeva i ukazuje na primjere njihovih nezavisnih (zamjenica), tj. nesamostalne (od pridjeva) upotrebe.
- Objašnjava način tvorbe glagolske imenice i glagolskog pridjeva.
- Tumači gramatička značenja (gramatičke kategorije) glagolske imenice i glagolskog pridjeva i njihovu upotrebu u rečenici.
- Identificira nelične glagolske oblike: glagolsku imenicu i glagolski pridjev u rečenici/tekstu.
- Obrazuje nelične glagolske oblike: glagolska imenica i glagolski pridjev.
- Ističe sličnosti i razlike između glagolskih imenica i imenica, između glagolskih pridjeva i pridjeva.
- Navodi primjere za upotrebu glagolske imenice i glagolskog pridjeva u rečenici.
- Prepoznaje rečenice u iskazni i moguću način.
- Ona tumači način izražavanja kao neutralnu izjavu, neutralnu izjavu o radnji ili stanju.

- Gramatička kategorija *načina* za glagole: Indikativ, Potencijal, i Imperativ) (zamišljeni način i mogući način)

Nepromjenljive riječi

- Veznici
- Prijedlozi
- Uzvici
- Riječce

Složeni glagolski oblici

- Perfekat, pluskvamperfekt, futur prvi, futur drugi (egzadni), potencijal prvi i potencijal drugi (mogući način) (pomoćni glagol, biti i htjeti u složenim glagolskim oblicima)

- Historijski ili pripovjedački futur (I)
- Poslovični ili gnomski futur

- Prepoznaje način izražavanja prema kontekstu rečenice.
  - Ukazuje na rečenice sa neutralnim stavom (zamišljeni način) i sa ličnim stavom (mogući način).
  - Prepoznaje i oblikuje glagolske oblike za mogući način.
  - Objašnjava značenje glagolskog oblika za mogući način i ilustruje ga odgovarajućim primjerima.
  - Prepoznaje vrste nepromjenljivih riječi i razumije njihovu komunikativnu važnost.
  - Prepoznaje veznike prema njihovoj strukturi.
  - Koristi proste i složene veznike prilikom sastavljanja rečenica.
  - Koristi prijedloge i prepoznaje njihovu upotrebu u rečenici.
  - Prepoznaje upotrebu uzvičnika u rečenici i upotrebljava ih na odgovarajući način.
  - Prepoznaje upotrebu partikula u rečenicama i u nekim gramatičkim oblicima.
-
- Razlikuje složene glagolske oblike.
  - Prepoznaje glagolske oblike prošlog vremena.
  - Formira glagolske oblike prošlog vremena i može objasniti formiranje glagolskih oblika prošlog vremena.
  - Pravilno koristi (pisane i izgovorene) oblike prošlog vremena.
  - Navodi primjere složenih glagolskih oblika njihovo osnovno značenje.
  - Prepoznaje glagolske oblike budućeg vremena.
  - Ispravno koristi (pisane i usmene) oblike za buduće vrijeme.
  - Utvrđuje sličnosti i razlike budućih vremena u rečenici (tekstu) i objašnjava šta je zajedničko ovim glagolskim oblicima upoređujući njihova značenja.

<ul style="list-style-type: none"> • Glagolske konstukcije pomoćnih glagola biti, htjeti i u tvorbi složenih glagolskih oblika • glagolski pridjev radni, glagolski pridjev trpni, rod, neličan, infinitivna osnova, nastavci 	<ul style="list-style-type: none"> • Pravi razliku između pomoćnog glagola biti i htjeti • Formira konstrukcije pomoćnog glagola biti i htjeti . • Ispravno i prikladno koristi ove konstrukcije u usmenom i pismenom izražavanju.
<p>Sintaksa Gramatičko ustrojstvo rečenice, Red riječi u rečenici</p> <ul style="list-style-type: none"> • Predikat • Objekat • Bliži (izravni) objekat • Dalji (neizravni) objekat • Priloške odredbe • Subjekat • Ispuštanje subjekta • Rečenice bez subjekta • Nesamostalni rečenični članovi: atribut, apozicija (Kongruentni i nekongruentni atribut i apozicija) 	<ul style="list-style-type: none"> • Prepoznaje bliži t.j. izravni objekat i objašnjava ga na primjeru. • Prepoznaje bliži (izravni) od daljeg (neizravnog) objekta. • Objašnjava koncept drugostepenih rečeničnih članova u kontekstu da njihovo odsustvo ne mijenja strukturu rečenice. • Prepoznaje atribut i apoziciju u rečenici. • Sastavlja primjere s atributom i apozicijom.

<ul style="list-style-type: none"> • Struktura složene rečenice (složena rečenica, dio-rečenica, zavisne složene rečenice, nezavisna složena rečenica) • Vrste naporednih (nezavisnih) složenih rečenica (nezavisna rečenica; sastavna, suprotna, rastavna, isključna i zaključna) 	<ul style="list-style-type: none"> • Objašnjava strukturu složene rečenice. • Razlikuje rečenice u složenoj rečenici. • Prepoznaje odnos klauza u složenoj rečenici, zavisnoj i nezavisnoj. • Samostalno prepoznaje i razlikuje složene rečenice prema značenju. • Sastavlja različite vrste nezavisnih složenih rečenica, koristeći veznike i vezničke sastave, kao i zarez u rečenicama.
<p>Leksika</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sastav leksike bosanskog jezika prema porijeklu riječi (domaće riječi, strane riječi; crkvenoslavenizmi, internacionalizmi, anglicizmi, turcizmi, varvarizmi) 	<ul style="list-style-type: none"> • Prepoznaje i tumači značenja domaćih i stranih riječi u navedenim primjerima. • Sastavlja primjere u kojima koristi riječi iz različitog porijekla vokabulara bosanskog jezika.
<p>Pravopisna pravila</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zarez u jednostavnoj, prostoj rečenici (nabrajanje, dodavanje, isticanje, odvajanje) • Zarez između rečenica u sastavu nezavisne složene rečenice 	<ul style="list-style-type: none"> • Pravilno koristi zarez kada piše jednostavnu, prostu rečenicu (navođenje, dopunjivanje, naglašavanje, izdvajanje). • Pravilno koristi zarez u nezavisnoj složenoj rečenici.
<p>Čitanje sa razumijevanjem</p> <ul style="list-style-type: none"> • Čitanje sa razumijevanjem složenijih i dužih tekstova • Čitanje i tumačenje složenijih nelinearnih tekstova 	<ul style="list-style-type: none"> • Odgovara na postavljena pitanja o pročitanoj tekstu . • Identificira i navodi činjenice, detalje i događaje prikazane u datom književnom i neknjiževnom tekstu. • Objašnjava nepoznate riječi ili fraze u datom tekstu prema njihovoj upotrebi u kontekstu. • Izvlači ključne riječi iz pročitanoj teksta na osnovu kojih rezimira tekst. • Izvodi logične zaključke na osnovu dokaza i informacija datih u tekstu. • Predviđa šta bi se sljedeće moglo dogoditi u tekstu na osnovu sopstvenog razumevanja likova, zapleta i konteksta.

- Identifikuje uzročno-posljedične veze u tekstu i zaključuje kako događaji ili radnje utiču jedni na druge.
- Postavlja pitanja o pročitanom književnom ili neknjiževnom tekstu kako bi ga razumio i izveo zaključke o poruci ili svrsi autora teksta.
- Koristi citate, primjere ili detalje kao dokaze za potporu zaključaka koje donosi o pročitanom tekstu.
- Čita i tumači složenije legende, tabele, grafikone i druge nelinearne tekstove.

Primjeri aktivnosti:

- Učenici rade u malim grupama. Nastavnik dijeli materijal po grupama. Učenici čitaju odlomke iz djela bosanskih pisaca i prosvjetnih radnika iz XIX vijeka. Na primjer, čitaju se kratki odlomci od 2-3 rečenice iz „Ljetopis“ Mula Mustafa Bašeskije iz knjige Ljetopis, odlomak iz poetskog djela „Iblisov govor“ Muharem Dizdarević (Muhamed Rušdi), i odlomak epa „Ženidba Smail-age Meha“ Avdo Međedović. Raspravlja se o temi i sadržaju odlomaka, jeziku na kojem su napisani, objašnjavaju se nepoznate riječi i izvode se zaključci koji su ispisani ispod svakog odlomka.
- Bošnjački pisci smješteni su na vremenskoj liniji od početka do kraja XIX vijeka. Učenici čitaju kratke odlomke iz djela i imaju zadatak da identifikuju autora odlomka na osnovu jezika na kojem su napisani. Na primjer, čitaju odlomke iz pjesama „Bošnjak“ i „Ja sam vjerni rob ljepote“, prepoznaju da ih je na bosanskom jeziku napisao autor Musa Ćazim Ćatić. Zatim označavaju autora na vremenskoj liniji. Postupak se ponavlja za sve odlomke i autore. Na kraju učenici sumiraju svoje odgovore postavljene na i pjesma iz i vremenskoj liniji koja se odnosi na upotrebu bosanskog jezika u XIX vijeku.
- Učenici dobijaju zadatak: 1. Da navede najmanje deset riječi koje su svojstvene tvom lokalnom govoru, a koje su izvan književne norme. 2. Pokušaju ispričati kratku priču na svom dijalektu (ili mjesnom govoru), a zatim je pokušaju prepisati na književnom bosanskom jeziku. Nakon čitanja radova u odjeljenju, zajedno utvrđuju koji je izraz bogatiji i puniji, koje su riječi stilski markirane, a koje su prepisivanjem postale stilski neutralne. 3. Određuju kojem poddijalektu pripada njihov govor i da navedu neke karakteristike koje ga čine posebnim.
- Učenici igraju ulogu „Ko sam ja?“, nakon prethodne pripreme koju nastavnik daje kao domaći zadatak. Jedan učenik glumi određenu osobu iz XIX. vijeka (npr. Avdo Međedović, Alberto Fortis (Hasanaginica), Narodna pjesma muslimana iz Bosne i Hercegovine. Iz rukopisne ostavštine Koste Hormanna i roman „Bez nade“ Osman Nuri Hadžić ne otkrivajući ostalim učenicima o čemu govori, iznosi njegovo značenje, djela i poglede na jezik ko piše. Na primjer, iskazi teku na sljedeći način: Ko sam ja? Učenici pogađaju narodnog heroja i narodnoj književnosti i modernoj prozi. Učenici pogađaju da je riječ o Avdu Međedoviću i Hasanaginici. Isti princip je predstavljen za različite autore iz XIX vijeka. Učenici samostalno zapisuju stavove udžbenika o izboru standardnog jezika, raspravljaju o njima prema datim smjernicama, praveći konkretna poređenja, zapisuju sličnosti i razlike u odnosu na stavove udžbenika.
- Učenici dobijaju nastavni listić S olovkom u ruci - kako se u ovoj lekciji uglavnom ponavlja i objedinjuje ranije stečeno znanje, mnogo toga možeš uraditi samostalno. Stoga se prije svake glasovne promjene pokušaj najprije prisjetiti onoga što si o toj glasovnoj promjeni dosad naučio/la.
- Radi u nekoliko koraka po modelu *znam - razmišljam i povezujem - pitam i dopunjavam - zaključujem - istražujem dalje* i samostalno utvrdi kako pamtiš, razumiješ, prosuđuješ, izvodiš zaključke i šta je ono što želiš i možeš saznati o glasovnim promjenama. 1. korak - Zabilježi u svesku sve ono što o glasovnoj promjeni znaš iz predhodnih razreda (okolnosti u kojima se vrši, oblici riječi u kojima se javlja, odstupanja). 2.

korak - Nakon toga svoje bilješke razmijeni sa prijateljem/icom iz klupe i po potrebi ih korigujete i dopunite. 3. korak - Sada pročitaj šta o određenoj glasovnoj promjeni piše u udžbeniku i uporedi to sa vlastitim bilješkama. 4. korak - Označi u tekstu znakom (✓) dijelove koje već znaš i koje si zabilježio/la, a upitnikom (?) dijelove koji su ti nepoznati ili nejasni. Potraži pojašnjenje od nastavnika ili u široj literaturi.

- Učenici dobijaju zadatak da prepoznaju glasovne promjene i uz pomoć dvojnog zapisa.
- Poveži riječ u kojoj je izvršena glasovna promjena sa njenim nazivom u dvojnog zapisu: jotovanje, sibilizacija, prelazak / u o, nepostojano a, jednačenje suglasnika po zvučnosti sa: *učionica, pruće, vrapci, dječaci, dobra*.
- Vježbe za otkrivanje primjera zvučnih i bezzvučnih suglasnika:

a) Promjena zvučnog šumnog suglasnika u bezzvučni naziva se obezvučavanje.

B prelazi u P (*vrabac – vrapci, kobac – kopci, ljubak – ljupka*)

D prelazi u T (*gladak – glatka, pod + predsjednik – potpredsjednik*)

Z prelazi u S (*nizak – niska, blizak – bliska, rezak – reska*),

Ž prelazi u Š (*tronožac – tronošca, lažac – lašca, težak – teška*)

Đ prelazi u Ć (*Bogovađa – Bogovački, rođak – ročko, riđ – rićkast*)

G prelazi u K (*drugo – drukcije, svakidašnji – svagdašnji*)

b) Promjena bezzvučnog šumnog suglasnika u zvučni naziva se ozvučavanje.

P prelazi u B (*top – topdžija – tobdžija*)

T prelazi u D (*svat – svadba, ploviti – plovidba, primetiti – primedba*)

S prelazi u Z (*s + gurati – sgurati – zgurati, s + bogom – sbogom –zbogom*)

Š prelazi u Ž (*za + dušu – zadušbina – zadužbina*)

Č prelazi u DŽ (*svjedočiti – svjedočba – svjedodžba, vrač – vračbina – vradžbina*)

K prelazi u G (*burek – burekdžinica – buregdžinica, svaki – svagda*)

- Pišu genitiv jednine imenica i prepoznaj glasovnu promjenu: *starac, mislilac, vrabac*.
- Prepoznaju glasovne promjene od kojih se odstupa u riječima: *predsjednik, jedanput*.
- Prepoznaju glasovne promjene u riječima: *snjegovi, radošću*.
- Učenici rade u grupama. Svaka grupa dobija tekst sa različitim tipovima naglašenih cjelina. Učenici čitaju tekst i označavaju i naglašavaju akcenatske cjeline, a zatim ih raspoređuju u tabelu koja je podijeljena u tri kolone: naglašene cjeline dvije punoznačne riječi, naglašene cjeline sa enklitikama, naglašene cjeline sa proklitikom. Svaka grupa prezentuje rad i daje povratnu informaciju na pitanja drugova iz razreda i nastavnika o pravilnom naglašavanju i označavanju akcentom.
- Učenici dobijaju tekst u kojem treba da uoče oblike perfekta u sljedećim rečenicama i izdvoji ih u svesku.

Otac imao tri sina i jednog dana rekao im:

- Bacite strjelice, pa gdje koja padne, odatle ćete se oženiti.

Najstariji sin bacio je u jedan kraj, i odatle se oženio. Drugi je bacio u drugi kraj, i otud se oženio...

Učenici dobijaju nastavni listić na kojem treba da napišu rečenice u prezentu i da ih preoblikuju u perfekt. Nakon toga izlaze na tablu i pišu rečenice. Imaju za zadatak da odrede prezent i perfekt.

Miriše cvijet jabuke. → Mirisao je cvijet jabuke.

Kiša pada cijeli dan.

Svađa se vjetar sa krošnjama starih hrastova.

Aida ustaje, umiva se, oblači i kreće u školu.

- Učenici, podijeljeni u grupe, dobijaju kratak tekst u kojem se nalaze brojni pridjevi i brojevi. Čitaju ga i u tabelu zapisuju brojevne pridjeve u jednu kolonu, brojeve u drugu. Oni uočavaju razliku i komentarišu njihovu upotrebu. Na primjer: „Bile su **tri** mačke: Uno, Dua i Tres.“ One žive u „Mačkinoj“ ulici u **osmoj** kući. Uno se **uvijek prvi** budio i stajao, tako veliki, **četveran**, ispred vrata broj **osam**, čekajući doručak... “.
- Učenici dobijaju nastavni listić sa tekstom u kojem postoje zamjenice i zamjениčki pridjevi (s posesivnim značenjem, sa pokaznim, kvalitativnim značenjem...) . Nastavnik im daje upute da prvo pročitaju tekst, a zatim da od zamjениčkih pridjeva naprave zamjenice. One riječi koje se ne mogu odrediti upisuju se u tabelu ispod kolone ZAMJENICE, one koje se mogu odrediti stavljaju se u kolonu ZAMJENIČKI PRIDJEV. Na primjer: moj(ih), mene, me, naš(ih)... Oni uočavaju razliku i komentarišu njihovu upotrebu. Od odabranih primjera zamjениčkih pridjeva sastavljaju rečenice i komentarišu njihovo značenje u rečeničnoj situaciji, donoseći zaključke o značenju zamjenskih pridjeva.
- Učenici su podijeljeni u parove. Parovi jedni drugima izgovaraju pet glagola, zadatak je da zapišu glagole u svesku i od njih izvedu/oblikuju glagolske imenice i glagolske pridjeve. Onda glagolske imenice treba odrediti, odnosno razvrstati, a glagolske pridjeve promijeniti u oblike prema rodu, broju i određenosti. Na kraju, uz pomoć istih primjera, treba da sastave rečenice. Aktivnost otvara diskusiju: koje su gramatičke kategorije ima li glagolski pridjevi i njihovi glagolski nastavci, koje su im sličnosti i razlike i kako nastaju. Zaključci se ispisuju na tabli.
- Učenici su podijeljeni u grupe od 4-5 učenika. Daju im se naljepnice na kojima su ispisani primjeri glagola. Svaka grupa treba da na naljepnici napiše jednu rečenicu kojom će je označiti odnos govornika prema glagolskoj radnji (mogući ili iskazni način - svaka grupa po jedan način). Nakon što to urade, svaka grupa treba da transformiše rečenice sa mogućim načinom u rečenice sa iskaznim načinom i obrnuto. Zatim sa učenicima razgovara o načinu na koji se prenosi glagolska radnja, kada koristimo iskazni, kada zapovjedni, kada mogućni način i da li se glagolski oblici tvore prema kategoriji načina. Učenici zapisuju pravila u svoje sveske.
- Učenici imaju kartice - zelene i crvene. Jedan učenik izvlači karticu sa riječju, ostali podižu crveni karton ako je promjenljiv, a zeleni ako je nepromjenljiv. Nastavnik prati i daje uputstva i objašnjenja onim učenicima koji podižu pogrešnu boju kartice.
- Učenici su podijeljeni u grupe. Svaka grupa dobija kutiju sa riječima. Zadatak je složiti riječi na listu koji ima tabelu u kojoj su nepromjenljive riječi upisane u kolone/stupce. Grupa koja prva i tačno uradi zadatak je pobjednik i ta grupa prezentuje obavljenu rad, ostali prate i po potrebi vrše ispravke u svojim tabelama.
- Učenici dobijaju riječi napisane na listićima papira, na tabli je nacrtano šest kutija, na svakoj je napisana po jedna grupa riječi nemenljivih riječi. Učenici treba da stave riječ u grupu riječi gdje misle da pripada. Zatim, kutija po kutiju, proveravaju je i raspravljaju se o svim riječima i njihovu rasporedjeli prema odgovarajućim grupama riječi.
- Učenicima se daju nastavni listovi sa nekoliko zapisanih uzvika. Zatim tvore glagole od sljedećih uzvika: šlap, beee, lele, off, zveckati, tras... Na kraju učenici rade u parovima, formirajući rečenice od oblikovanih glagola i naznačenih uzvika. Nekoliko parova zapisuje primjere uzvičnih rečenica na tabli, nastavnik sluša njihove odgovore i s ostalim učenicima komentariše njihovu upotrebu.

- Učenici su podijeljeni u četiri grupe, svaka grupa dobija po pet veznika. Dvije grupe sastavljaju složene rečenice u kojima će veznici povezati svoje rečenice. Druge dvije grupe koriste veznike koji će povezati dvije riječi unutar rečenice. Čitaju se rečenice i izvode i zaključuju uz pomoć nastavnika o funkciji veznika pri sastavljanju rečenica.
- Učenici rade u parovima. Svaki par dobija list sa stripom kao grafički organizator uz pomoć kojeg treba predstaviti razgovor dvoje ljudi. Trebalo bi da napišete šta oni govore u prazne oblačiće. Zadatak je da jedan lik iz stripa zna neku informaciju (koja je napisana na listu) i mora je prenijeti drugom liku koristeći buduće vrijeme. Na primjer, informacija: „Bisera će ići da prezimi u Sarajevo“. Prvi lik kaže: „Sestra mi je rekla da ćeš ići na zimovanje u Sarajevu“.
- Učenici čitaju odlomak iz knjige „Osvajači svemira“ Borisa Ljapunova, imaju za zadatak da uoče u kojem vremenu će se izvršiti radnje iskazane istaknutim glagolima u ovom odlomku. Zatim iste da ispišu na tabli i uz pomoć istih da oblikuju rečenice.
- Dva učenika idu do table i igraju uloge, predstavljaju dvije nane koje sjede ispred kapije i tiho razgovaraju. Zatim učenici izvlače list iz prethodno pripremljene kutije u kojoj se ispisuju rečenice u budućem vremenu. Prva „nana“ čita rečenicu i mora je transformirati u buduće vrijeme glumeći je pred ostalim učenicima kao da prenosi drugoj „nani“. Druga „nana“, sa druge strane, poriče rečeno, koristeći neko drugo drugo vrijeme.
- Svaki učenik dobiva po jednu lentu sa rečenicom. Dadeći primjeri treba da se transformišu u rečenice što sadrže pulskamperfekt. Lente sa rečenicama se postavljaju na tabli i čitaju se rečenice komentirajući značenje glagolskog vremena i u kojim slučajevima se upotrebljava.
- Učenici rade u malim grupama. Grupe dobijaju tekst sa rečenicama u kojima se koriste direktni i indirektni objektni oblici. Svaka grupa treba da koristi obrasce za direktni i indirektni odgovarajući objekt u naznačenim prazninama. Primjer: *Za tebe kupio sam _____ poklon. Ona _____ stavila je sveske u svoju torbu. Rekao sam _____ bratu za lošu ocjenu na pismenom. Njima _____ dugujem svoj veliki uspjeh.* U tabeli unose kratke i duge zamjenske oblike za direktni i indirektni predmet. Zatim se grupama daje zadatak da sastave primjere u kojima će subjekt biti povezan s predikatom s prijedlogom (predložki subjekt), koristeći duge zamjenske oblike ličnih zamjenica. Primjer: *Vidjela sam te juče sa njim. Pričali su o njoj. Bili smo na zabavi sa njima.* Na kraju, učenici treba da zamijene duge zamjenice iz prijedloškog objekta drugom riječju (na primjer, imenicom). Primjer: *Juče sam te video sa Bojanom. Pričali su o komšiluku. Bili smo na zabavi sa prijateljima.* Svaka grupa predstavlja odgovore na zahtjeve pred ostalim grupama i daje im obrazloženje u odnosu na njihovu primjenu.
- Učenici rade u malim grupama. Grupe dobijaju nekoliko rečenica u kojima treba da dopune upotrijebljene imenice sa stanovišta neke njihove karakteristike, pridjevom ili imenicom (s prijedlogom) koja ima funkciju atributa. Primjer: *Emilija pravi tortu. Vrijedna Emilija pravi ukusnu tortu sa ukusom čokolade.* Ista rečenica može biti dopunjena s više atributa. Primjer: *Dobra, vrijedna, pametna Emilija pravi ukusnu, čokoladnu tortu.*
- Učenici rade u malim grupama. Svaka grupa dobija primjere sa rečenicama u kojima treba podvući dio rečenice koji govori i dopunjava značenje riječi na koju se odnosi, odnosno podvući apoziciju. Primjer: *Ivana, moja najbolja drugarica, čuva sve moje tajne. Na ljeto ćemo moji roditelji i ja otići u Pariz, gradu svjetlosti.* Grupe razmjenjuju svoje radne zadatke, čitaju i provjeravaju rad druge grupe, a zatim zajedno razgovaraju o zadatim primjerima, dajući im prijedloge za druge primjere apozicije.
- Učenici rade u grupama. Svaka grupa dobija tekst u kome treba da podvuku rečenice u kojima predikat ne otvara mjesto subjektu, tj. ne kazuje se ko vrši radnju označenu glagolskim oblikom. Zatim u istom tekstu treba da podvuku bezlične rečenice formirane bezličnim glagolima (grmi, sijeća, smrkava se) i bezlične rečenice za isticanje fizioloških i psihičkih stanja (mrzi me, boli me). Svaka grupa zapisuje primjere bezličnih rečenica na tabli i komentira njihovo značenje.

- Učenici rade u parovima. Svaki par dobija radni list na kojem je napisano nekoliko jednostavnih rečenica i imaju zadatak da povežu proste rečenice u složene. *1. Ajna je tražila nove patike. / Nije ih našla. Ajna je tražila nove patike, ali ih nije našla. 2. Pas je skakao od sreće. / Čuo je Mešin glas. Pas je poskočio od radosti kada je čuo Mešin glas.* Zatim dijele nastale složene rečenice na podrečenice. Raspravlja o odnosu klauzula u složenim rečenicama, bilo da je nezavisna ili zavisna, i objašnjava zašto.
- Učenici rade u malim grupama. Svaka grupa treba da sastavi jednu vrstu nezavisne složene rečenice sa svakim od veznika. Zatim imaju zadatak da od date dvije proste rečenice sastave što više vrsta nezavisnih složenih rečenica, koristeći različite veznike. Nakon sastavljanja nezavisnosložene rečenice treba da napišu šta je to (sastavna nezavisnosložena, suprotna nezavisnosložena...), kada i zašto se u odgovarajućoj rečenici piše zarez.

Pr. Bolesna sam. Ne idem na izlet.

Bolesna sam i ne idem na izlet. (sastavna nezavisna rečenica)

Bolesna sam i sigurno ne dolazim na izlet. (zaključna nezavisnosložena rečenica)

Nisam bolesna, ali ne dolazim na izlet. (suprotna nezavisnosložena rečenica)

Nisam bolesna, samo ne idem na izlet. (isključna nezavisnosložena rečenica)

- Učenici su podijeljeni u grupe. Svaka grupa dobija radni list u kojem je dat rječnik riječi. Zadatak je sastaviti kratak tekst u kojem će se koristiti sve riječi. Zatim grupe imaju zadatak iz teksta koji su sastavili sa datim riječima iz rječnika kako bi ih zamijenili sinonimima. Primjer: kadija - sudija, senjora - dama, infiltriran - umjetnut... Stavljaju obavljene zadatke na tablu ili zalijepe listove na tablu da vide značenje riječi u drugom kontekstu.
- Ispisana pravopisna pravila za interpunkcijski zarez. Ispod u listu su napisane rečenice u kojima se ne koristi zarez. Učenici imaju zadatak da koriste zarez tamo gdje misle da bi trebao biti, konsultujući se s gorenavedenim pravopisnim pravilima. Nastavnik zapisuje tačne odgovore na tabli i zajedno sa učenicima komentariše njihove odgovore sa listova u poređenju sa naznačenim pravopisnim pravilima.
- Učenici su podijeljeni u grupe, svaka grupa dobija proste rečenice i veznike koji se koriste u nezavisnim složenim rečenicama. Imaju zadatak da sastavljaju rečenice, ali da budu oprezni pri upotrebi zareza u skladu sa pravilima upotrebe zareza u samostalnoj složenoj rečenici.
- Učenici su podijeljeni u grupe. Svaka od grupa dobija isti tekst sa nepoznatim sadržajem. Tekst može biti novinarski. Na osnovu sadržaja, sumiranjem informacija otkrivaju skrivene informacije. Koriste osnovna pitanja za detekciju teksta: ko, šta, kada, kako, zašto. Zatim dijele tekst na pasuse i izdvajaju osnovne informacije. Povezuju osnovne informacije i dobijaju opštu sliku značenja teksta i iznesene informacije, odnosno polako otkrivaju informacije koje nisu predstavljene kao činjenice. Grupa koja otkrije sve skrivene informacije je pobjednik.
- Učenici dobijaju tekst sa historijskim sadržajem. Oni ga čitaju i imaju zadatak da izvuku argumente koje je iznio autor. Zatim, na osnovu argumenata, izvode zaključke o periodu o kome se govori u tekstu. Na primjer, tekst daje podatke o društveno-političkim prilikama u Makedoniji za vrijeme Osmanskog carstva i o položaju žena u to vrijeme. Učenici izvlače argumente, dokaze, citate i stvaraju svoje stavove u vezi sa onim što čitaju, koje iznose razredu.
- Učenici su podijeljeni u male grupe. Svaka grupa je dobila sažetak teksta koji se odnosi na materijal iz predmeta koje su proučavali. Na primjer, dobiju tekst koji predstavlja sadržaj i koncepte iz teme iz biologije (Ekologija – održivost eko-sistema). Pročitali su tekst samostalno, a zatim identificiranje ključnih riječi i ključnu riječ koju smo izrazili. Pokušavaju svima predstaviti temu uz pomoć ključnih riječi i izraza.

- Učenici rade u grupama. Oni dobijaju tekst sa bloga. Oni imaju zadatak da razgovaraju o pročitanoj i na jednom listu podijele važne tačke iz teksta. Od učenika se traži da kritički pročitaju tekst i provjere njegovu relevantnost analizom grafikona, tabela i dijagrama koji su prikazani uz tekst. Za iznesene informacije odgovaraju na pitanja koja je pripremio nastavnik. Zajednički provjeravaju tačnost informacija iznesenih u obliku citata, detalja kao dokaza i drugih primjera koji potkrepljuju zaključke pročitanoj teksta.
- Učenici dobijaju nastavni list iz knjige, na primjer, *Hobit*, iz kojeg se kopira na karti. Na času se karta pregleda po grupama. Prethodno je pripremljen kratak tekst u kojem je ukratko ispričan dio sadržaja knjige u kojem se spominju toponimi na karti. Učenici treba da ih pronađu i pokažu kako se grupa kretala. Svaka grupa predstavlja svoj rad.
- Učenici rade u parovima. Svaki par čita jedan tekst. Zatim, tehnikom *kocke*, odgovaraju na nekoliko zahtjeva vezanih za sadržaj teksta: opisuju, upoređuju, povezuju, analiziraju, primjenjuju, argumentiraju za ili protiv. Svaki par predstavlja rad, nastavnik i ostali učenici daju povratne informacije o izvedenim zaključcima.

Područje: **KNJIŽEVNOST I IZRAŽAVANJE I STVARANJE**

Ukupno sati: 67 sati

Rezultati učenja:

Učenik/učenica će biti sposoban/sposobna da:

1. da navede: sakupljače narodnih umotvorbi, zbornika i vrste djela zastupljenih u zbornicima.
2. da razlikuje ljubavnu poeziju po motivu.
3. da razlikuje stilska izražajna sredstva (rima prema broju slogova, anafora, epifora, metafora, vrste metafora: imenska i glagolska, paronomazija).
4. da opiše karakteristike fantastične priče i razlikuju fantazijski roman i detektivski roman prema sadržaju.
5. da objasni razlike između autora i naratora, autora i lika, naratora karaktera, tipova naratora (ja i taj pripovjedač).
6. da uoči faze dramske radnje i razraditi konflikt u dramskom tekstu.
7. da interpretira dijelove ili čitava književna djela: poeziju, prozu i dramu.
8. da piše tekstove s praktičnom primjenom; pripremi usmeno i pismeno kazivanje i prepričavanje iskustava; pripremi govor na zadatu ili odabranu temu, sa ili bez plana.
9. da napiše esej poštujući pravila za njegovo pisanje.
10. da argumentovano raspravlja o temi koja mu/joj poznata.

Učenik/učenica razumije i prihvata da:

1. čitanjem tekstova različitog sadržaja i strukture razvija se pismenost, formira širi pogled na sebe i svijet, potiče pisanje iz nužde i zadovoljstva;
2. čitanje i izražavanje bosanskog jezika važni su za razvoj i podsticanje kreativnosti i kritičkog mišljenja.

Sadržaj (i pojmovi):	Standardi za ocjenjivanje:
<p>Narodna književnost Husein Bašić „San i pola života“, Avdo Međedović, guslar (Milman Peri), Kosta Horman „Narodne pjesme muslimana u Bosni i Hercegovini“, Mehmed-beg Kapetanović Ljubušak, Mehmed Dželahudin Kurt (kolekcionari, vrste sabranih djela, antologije)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Navodi imena sakupljača narodnog stvaralaštva. • Navodi vrste djela koja se nalaze u zbirkama narodnog stvaralaštva. • Objašnjava značaj sakupljača narodnog stvaralaštva za razvoj bosanske književnosti.
<p>Lirika</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ljubavna poezija • Stilska izražajna sredstva: rima prema broju slogova koji je čine, anafora, epifora, paronomazija, metafora: imenska i glagolska metafora. 	<ul style="list-style-type: none"> • Parafrazira i tumači sadržaj lirike i izražena osjećanja i misli iz lirskog subjekta. • Određuje motiv i lirski subjekt u pjesmi. • Određuje rima prema broju slogova koji je čine (muška, ženska, daktil, hiperdaktil). • Prepoznaje stilska izražajna sredstva u primjerima iz pjesama (anafora, epifora, metafora: imenska i verbalna metafora i paronomazija). • Analizira lirske pjesme prema motivskom i stilskom izrazu.
<p>Ep u prozi</p> <ul style="list-style-type: none"> • Vrste kratkih priča po temama: Fantastična kratka priča • Roman; Vrste romana po temi/sadržaju: fantastični roman, detektivski roman (dužina/opseg pripovijedanja, likovi, radnje, događaji) • Narator: autor (razlike: autor-narator-lik, lik-narator, tipovi naratora) 	<ul style="list-style-type: none"> • Prepoznaje fantastičnu priču prema temi, načinu pripovijedanja, likovima, prostoru i vremenu odvijanja događaja. • Objašnjava temu fantastičnog romana. • Otkriva i raspravlja o karakteristikama fantastičnog romana. • Objašnjava temu detektivskog romana. • Navodi karakteristike detektivskog romana. • Tumači odabrane citate iz književnog teksta (fantastičnog i detektivskog romana i fantastične novele), naznačene ili odabrane prema unaprijed određenim kriterijima. • Razlikuje: autora od pripovjedača, autora od lika, karakternog naratora i tipove naratora (ja i taj pripovjedač) u određenim proznim tekstovima.
<p>Drama</p> <ul style="list-style-type: none"> • Faze u razvoju dramske radnje (ekspozicija, zaplet, vrhunac, peripetije, rasplet; dramski sukob); • Dramske vrste: tragedija, komedija 	<ul style="list-style-type: none"> • Objašnjava specifičnosti drame kao posebne književne vrste. • Pronalazi dramski sukob u pročitanoj dramskoj tekstu. • Navodi i objašnjava faze dramske radnje. • Razlikuje komediju i tragediju od pročitanih odlomaka. • Interpretira odabrane citate iz dramskih tekstova.

<p>Izražavanje i stvaranje</p> <ul style="list-style-type: none"> • Pisanje tekstova s praktičnom primjenom: pismo u elektronskom obliku (način adresiranja u elektronskom pismu o, službeno i privatno), zahtjev/molba. • Pričanje i prepričavanje • Sastavljanje govora • Pisanje eseja (odabir naslova, uspostavljanje teze, struktura eseja - uvod ili upućivanje na esej kroz ključno pitanje za odabranu temu; glavni dio - opis teze, detalji, povezivanje činjenica i detalja sa idejama; završno tijelo - sumiranje glavnih poenti završna rečenica porukom) • Kreativno pisanje • Debatiranje (tema, dvostranost, pravila debate, argumentacija, moderator, publika, svrha) 	<ul style="list-style-type: none"> • Sastavlja elektronsko pismo različitih namjena, formalnih i neformalnih. • Podnosi zahtjev/molbu službenom licu ili instituciji. • Priča i prepričava svoja i tuđa iskustva. • Održava prezentaciju/govor, usmenu ili pismenu, na odabranu ili zadatu temu. • Održava prezentaciju/govor, usmeno ili pismeno prema zadatom ili samostalno pripremljenom planu. • Piše esej slijedeći pravila kompozicije za pisanje eseja. • Pismeno se izražava (piše esej) o književnom tekstu koji je pročitao, iznoseći mišljenje potkrijepljeno citatima. • Piše kreativno, birajući motiv i oblik izražavanja (poetski ili prozni tekst, ili dramski dijalog). • Kreativno se izražava usmeno i pismeno koristeći proučena stilska izražajna sredstva. • Navodi karakteristike debate. • Priprema argumente za debatu o datoj temi. • Izražava se usmeno i pismeno, poštujući pravogovor i pravopisna pravila bosanskog standardnog jezika.
<p>Primjeri aktivnosti</p> <ul style="list-style-type: none"> • Učenici su podijeljeni u grupe i gledaju zbirke koje su pripremili sakupljači bosanskog folklora u 19. i ranom 20. vijeku. Analiziraju sadržaj zbornika, podjelu/klasifikaciju radova, sagledavaju osnovne podatke o objavljivanju antologije i autoru ili uredniku. Svaka grupa predstavlja svoju kolekciju praveći od nje mali poster koji može biti podsjetnik za učenje u učionici. • Učenici su podijeljeni u grupe. Svaka grupa ima zadatak da odabere jedno od djela iz kolekcije i predstavi ga na svoj kreativan način: ako se radi o pjesmi koja ima svoju muzičku verziju/otpjevanu verziju, neka je otpjeva ili osmisli koreografiju za nju, mogu djelo drammatizirati samostalno bilo da se radi o priči ili pjesmi ili da likovno pretoče sadržaj u crtež. Tokom prezentacije svog rada, grupe govore karakteristike svog rada, bilo da je u pitanju pjesma, priča, anegdota... i određuju motiv u njima. 	

- Učenici rade samostalno. Čitaju pjesmu i rade po tehnici *Tri ključa i jedna brava*. Od učenika se traži da izdvoje tri ključna elementa sadržaja koje će izgovoriti svojim riječima, parafrazirati ih, a to su tri ključa u tehnici. Zatim je potrebno izdvojiti citate iz pjesme koji potvrđuju rečeno, to je zapravo ključ tehnike. Nakon samostalno obavljenog rada, pisani rad se dijeli i donose se zaključci o značenju pjesme.
- Učenici čitaju pjesmu „Za tebe ljubavi moja“ Jacques Prevert. Oni imaju zadatak da odrede motiv u pjesmi i da, prema istom, odrede kakva je pjesma, a zatim da prokomentarišu osjećaje i misli koje izražava lirski subjekt. Za komentare u vezi izraženih misli i osjećanja učenici odgovaraju na pripremljena pitanja u skladu sa sadržajem pjesme: Primjer: *Kome se obraća lirski subjekt? Kome je posvijećena ova pjesma? Nabroj pojedinosti koje lirski subjekt želi podariti svojoj ljubavi? Šta simbolizira ptica, cvijeće, gvožđe? Obrati pažnju na pjesnikovo oblikovanje stihova? Šta je postignuto sa upotrebom stihova različite dužine? Prema diskusiji, koji je motiv u pjesmi?*
- Učenici rade samostalno. Na nastavnom listu imaju odlomke iz pjesama u kojima se rima različito prema broju slogova koji čine rimovane riječi i imaju dvije tabele: ZSN (znam/hoću da znam/naučio/la sam) i tabelu za nove vrste rime koje treba proučavati. Učenici imaju smjernicu u tabeli ZSN da zapišu šta znaju o rimi kao sredstvu stilskog izražavanja, da li je ona uvijek ista i da li je znaju podijeliti po nekim kriterijima. Zatim popunjavaju drugu kolonu, odnosno zapisuju šta još žele da nauče o rimi. Svoj rad usmjeravaju na primjere, čitaju ih i prave riječi koje se rimuju. Podijeljene rime se klasificiraju prema tome koliko slogova imaju. Zatim svaku rimu stavljaju u malu tabelu u kojoj su nazivi vrsta rime raspoređeni prema broju slogova: muška-jednosložna, ženska-dvosložna, daktil-trosložna, hiperdaktil-višesložna. Rad se dijeli u razredu i provjerava na tabli. Zaključak lekcije bilježi se u trećoj koloni tabele ZSN.
- Učenici samostalno čitaju i upoređuju pjesme u kojima se ponavlja ista riječ ili više riječi na početku ili na kraju stiha. Kroz razgovor o značenju stihova i funkciji njihovog ponavljanja na početku i na kraju stihova, objašnjavaju se stilska izražajna sredstva anafora i epifora i njihova uloga u pjesmi.
- Učenici čitaju primjere metafore i raspravljaju o njihovom značenju: oblak prošeta, sunce ispriča priču, šuma isteče u potok, procvjeta noć, kamena duša, obojen dan, bezbrižna ptica. Nastavnik ih navodi da analiziraju vrste riječi koje čine metaforu, uviđajući njihovo prijenosno značenje. Učenici završavaju aktivnost zaključkom da metafora može biti *imenica (kamena duša) ili glagol (noćni cvjetovi)*.
- Učenici rade u parovima, čitaju kratku priču fantastičnog sadržaja. Prilikom analize teksta koriste tehniku Tabela predviđanja. Tabela sadrži tri kolone, odnosno tri pitanja: šta mislite da će se dogoditi, koje dokaze imate za to, šta se zaista dogodilo. Tekst se čita do negdje, popunjavaju se dvije kolone, zatim se čitanje nastavlja, pa se popunjava treća kolona i ponovo prve dvije, do kraja priče. Fantastične priče imaju neobične lokacije i objekte, kao i likove, pa predviđanje i suočavanje sa stvarnim događajima ostavlja dozu neizvjesnosti koja je glavna karakteristika ove vrste priča. Nakon završenog čitanja pripovijetke, učenici zapisuju osnovne karakteristike koje su uočili kroz čitanje: likove, gdje, kada i šta se dogodilo. Jedna osoba čita ono što je napisano i svi potvrđuju ili ispravljaju napisano.
- Učenici čitaju roman „Ruža“ Nura Bazdulj Hubijar sa prethodno datim uputstvima za čitanje. Pokušaj upotrijebiti dvostuko vođeni dnevnik. Znaš kako se to radi. Izdvoji lijepe - misli- citate i daj svoj komentar, koji je glavni lik i na šta cilja, ko mu pomaže, a ko mu se suprotstavlja u ostvarenju

cilja, koliko dugo se događaji odvijaju, koliko događaji postoje, koliko se lokacija mijenja, koji događaji su najvažniji u tekstu, šta glavni lik bira da uradi u najvažnijim trenucima, koje ideje iz teksta može vidjeti kroz konkretne događaje i postupke likova u roman. Nakon što se učenici kroz diskusiju odluče za ova pitanja, postavlja se pitanje šta je to roman.

- Učenici su u parovima čitali odlomke iz romana „Djevojčica iz Šeste Mjesečine“ Moony Witcher. Rad u parovima odvija se tehnikom *Postavljanja pitanja*, tokom koje će učenici moći da postavljaju činjenična pitanja, pitanja za pretpostavke i pitanja za izvođenje zaključka. U svakom paru učenici naizmjenično čitaju odlomak - pasus. Nakon svakog odlomka, učenici sebi postavljaju pitanja o pročitanoj. Na kraju aktivnosti, učenici u svakom paru dijele svoje zaključke s cijelim razredom.
- Učenici su podijeljeni u grupe. Svaka grupa se dogovara i samostalno bira tekst koji će donijeti na čas. Tekst u grupi obrađuje se prema nekoliko zahtjeva: opisivanje sadržaja u nekoliko rečenica; analiza teksta traženjem likova i njihovih karakteristika, opisanih ili uočenih iz radnji, potkrepljujući ono što je predstavljeno citatima; povezivanje radnji likova sa stvarnim životom; upoređivanje i argumentiranje stavova kroz propratne citate. Svaka grupa prezentuje svoj rad razredu.
- Učenici samostalno čitaju odabrane citate iz savremenih romana fantastičnog sadržaja – *Beskonačna priča* M. Ende. ili detektivski sadržaj - PISMA IZ INDIJE Vesna Krmpotić. Odabrani citati ilustruju temu, a učenici traže naratora, da li je lik pripovjedač, odnosno da li je pripovjedač u *ja* ili u *ti* obliku. Nastavnik podstiče diskusiju i traži od učenika da u tekstu potraže *dokaze* o tome ko je pripovjedač. Diskusija se završava nakon što učenici iznesu svoje argumente za svoju tvrdnju i zaključuju sa nastavnikom koji je narator prisutan u određenom tekstu.
- Učenici su kod kuće čitali obaveznu lekturu SUMNJIVO LICE Branislava Nušića. Prilikom čitanja koriste *dnevnik sa dvojnim zapisom*, koji popunjavaju prema zahtjevima za izradu citata kroz koje će pokazati koji su događaji na početku dramske radnje, koji su događaji radnja, vrhunac, peripetije i rasplet u dramskom tekstu. Za svaku fazu učenici pišu komentar i objašnjavaju zašto misle da se ta faza nalazi upravo u tom dijelu teksta. Učenici također objašnjavaju, na osnovu vlastitog čitanja, dramski sukob. Sve ove bilješke koje naprave u samostalnom čitanju dijele se u razredu i o njima se raspravlja. Na kraju se donosi zaključak koji svi zajedno zapisuju.
- Učenici diskutuju o pojmovima komedija i tragedija. Objašnjenje značenja odvija se kroz diskusiju, kroz *pregovore o značenju* koje pišu na tabli. Zatim čitaju tekstove koji pripadaju različitim dramskim žanrovima. Odabiraju su primjeri koji izražavaju razliku između komedije i tragedije kao književnih žanrova. Učenici razgovaraju o načinu izražavanja, temi i ponašanju likova.
- Učenici su podijeljeni u grupe, svaka grupa ima zadatak da napiše elektronsko pismo u kojem se obraća različitim temama: Vijeću roditelja, Školskom odboru, Zajednici učenika, sekciji. Adresa se može osmisliti prema kreativnosti učenika i u skladu sa nekim njihovim trenutnim zahtjevima, potrebama i interesovanjima vezanim za njihov školski život. Svaka grupa napiše kako misli da bi formalno pismo trebalo da izgleda, na temu koju su sami odabrali. Za rad se odvađa 15 minuta, a zatim svaka grupa čita tekst. Učenici iz različitih grupa komentarišu napisano, a nastavnik mentorira. Na kraju časa izrađuju plan, nastao kao rezultat zajedničke diskusije, koji će im poslužiti za dalje pisanje elektronskih pisama.

- Učenici prate primjer na tabli kako je strukturirana peticija kada se trebaju službeno obratiti nekome (kome, naslov, od koga, u vezi čega, potpis, datum, mjesto). Zatim dobijaju zadatak da upute peticiju Nastavničkom vijeću da budu oslobođeni s nastave zbog učešća na takmičenju. Svi dijele ono što su napisali i raspravlja se o uspjehu onoga što su uradili.
- Učenici imaju zadatak jednom u polugodištu da naprave kratku prezentaciju na temu koju sami izaberu koja treba da bude usko povezana sa njihovim interesovanjima i preokupacijama: sport koji treniraju, određena muzika koju slušaju, knjiga koja je na njih ostavila utisak, javna ličnost koja je kod njih izazvala interesovanje za nekoga ili nešto i slično. U govoru treba da daju uvod, objašnjenje teme koju su odabrali, objašnjenje/navođenje zašto im se dopada ili ne dopada odabrana stvar, kakva osjećanja izaziva, zaključak/poenta govora. Nastavnik određuje obim, odnosno dužinu govora koji treba izložiti.
- Učenici imaju zadatak da pripreme govor u pisanoj formi na temu koja im je bliska ili koja proizilazi iz teme izučavane u predmetu bosanski jezik, ili iz nekog drugog predmeta. Temu treba objasniti, činjenično ilustrovati i rezimirati problem. Učenici čitaju pred razredom i dobijaju povratnu informaciju o onome što su pročitali od svojih saučenika: da li su bili jasni, da li su iznijeli činjenice/argumente i da li su pokrili problem koji su najavili na početku.
- Učenici dobijaju zadatak da napišu esej. Nastavnik postavlja pravila za pisanje eseja na tabli: „Postavite hipotezu vezanu za naslov i razvijte je na sljedeći način: uvod – u kojem kroz prve dvije rečenice skrećete pažnju na problem o kojem želite pisati, zatim predstavite temu o kojoj želite razgovarati. U glavni dio stavite nekoliko važnih stvari, a za svaku prezentaciju imajte jasnu prvu rečenicu, a zatim unesite detalje, primjere koji podržavaju ono što je vaša tema. Od primjera prijedite na vlastite ideje o temi i polako se približavajte zaključku. U posljednjem dijelu istaknite bitne tačke već napisanog i završite rečenicom koja je efektna i nezaboravna.”
- Učenici sjede u krugu. Na tabli je postavljen *zid od riječi*. Nastavnik određuje ko prvi počinje. Početnik bi trebao izgovoriti jednostavnu rečenicu koja će sadržavati barem jednu riječ iz riječi zida. Svaki sljedeći učenik dodaje riječ ili započinje novu prostu rečenicu. Igra se nastavlja dok svi učenici ne prođu. Zatim učenici nastavljaju samostalan rad i pisanje. Prvi dio lekcije kada koriste riječi sa zida je osnova za kreiranje svoje priče. Prilikom pisanja obraćaju pažnju na kompoziciju pisanog teksta, koriste formu teksta koju sami biraju.
- Učenici imaju zadatak da naprave dramske dijaloge na teme vezane za svakodnevni školski život. Čitaju ih u parovima i daju jedni drugima usmene povratne informacije.
- Učenici stvaraju stih na temu zavičaja/prve ljubavi. Prilikom pisanja koriste stilska izražajna sredstva. Svako predstavlja svoj poetski rad. Učitelj ne insistira na rimi i ritmu, već na smislu. Svaki učenik predstavlja stilsko izražajno sredstvo koje koristi u svojoj pjesmi. Po potrebi nastavnik individualno pomaže idejama kao što su koje su najljepše riječi koje biste željeli reći o svom zavičaju/simpatiji... a u skladu sa odgovorima sa više usmjeravačkim pitanjima pomaže u izražavanju u stihovima.
- Učenici se kroz kratku prezentaciju upoznaju sa osnovama debatiranja: teze, argumenti, kontra argumenti, vrijeme za govor. Zatim se zajednički bira tema koja je aktuelna za debatu u tom periodu, na primjer, druženje na mreži i druženje uživo. Dva tima od po tri učenika iznose poziciju

svog tima, drugi tim im se suprotstavlja. Važno je da se učenici ohrabre da iznesu svoje mišljenje kroz argumente. Nakon debate, u kojoj svaki član tima ima 3 minuta za svoje obavezno izlaganje, u razredu se vodi rasprava o tome koji je tim bolje debatovao (a ne da li je bio u pravu), odnosno koji su argumenti izneti. Lekcija se može ponoviti na drugu temu nekoliko puta, dok svi učenici ne polože.

- Učenici stvaraju na određenu temu. Nastavnik pazi na to kako učenici u svojim sastavima koriste samostalne rečenice i pravopisna pravila u pogledu upotrebe zareza u svakoj od njih, istovremeno pazi da nema grešaka koje bi se odnosile na pravilan govor, ili neprikladne riječi koje nisu dio bosanskog književnog jezika.

Područje: MEDIJSKA PISMENOST

Ukupno sati: 10 sati

Rezultati učenja

Učenik/učenica će biti sposoban/sposobna da:

1. objasni kako se medijskim sadržajem manipulira putem naslova;
2. provjeriti pouzdanost tekstualnih i vizuelnih informacija u medijskim sadržajima;
3. kreira medijski sadržaj i objasni kako se on odgovorno dijeli.

Učenik/učenica će razviti svijest da:

1. objasni posljedice neodgovornog dijeljenja medijskih sadržaja.

Sadržaj (i pojmovi)

- **Naslovi i mamac za klikove**
(„klikbejt“)

- **Provjera pouzdanosti informacija i medijskih sadržaja**
(verifikacija, pouzdanost, primarni izvor informacija)

Standardi za ocjenjivanje:

- Navodi primjere manipulativnih i obmanjujućih naslova.
- Objašnjava (kroz primjere) kako se formuliraju naslovi medijskog sadržaja kako bi „lovili“ klikove.
- Primjenjuje alate i vještine za provjeru istinitosti vizualnog sadržaja.
- Primjenjuje korake za provjeru kredibiliteta datog medijskog sadržaja u tradicionalnim i online medijima.
- Navodi korake za provjeru pouzdanosti sadržaja u medijima.
- Provjerava datum objavljivanja, izvor informacija, istinitost citata i pouzdanost podataka/dokaza u onlajn medijskom sadržaju kako bi se utvrdila njihova pouzdanost.
- Određuje kredibilitet izvora informacija.
- Primjenjuje različite online alate za provjeru sadržaja na internetskoj mreži.

- **Stvaranje i dijeljenje medijskog sadržaja odgovorno**

- Kreira medijski sadržaj: formulira naslove koji nisu manipulativni, koristi vjerodostojne izvore i vjerodostojne citate i pruža tačne podatke/dokaze.
- Objašnjava šta znači odgovorno dijeliti informacije putem društvenih mreža.
- Navodi moguće posljedice neodgovornog dijeljenja informacija.

Primjeri aktivnosti

- Učenicima je kratko predstavljeno značenje riječi clickbait (clickbait = zamka za klikove) i za koje se svrhe klikbejt najčešće koristi na internetu, a mogu koristiti i video pod nazivom Clickbait: Otkrivanje taktike (<https://www.youtube.com/watch?v=CjG78-WXH2I>). Učenici se zatim dijele u jednake grupe koje se takmiče u pronalaženju najviše mamaca za klikove na mreži u određenom vremenu. Svaki učenik, unutar svoje grupe, može koristiti svoj mobilni telefon da pronade i snimi screenshot mamca za klikbejtove. Svaka grupa priprema video prezentaciju sa svim prikupljenim klikbejtovima od članova grupe, pazeći da se isti ne ponavljaju (svaki mamac za klikove je predstavljen samo jednom). Grupe dobijaju 15 minuta da završe cijeli zadatak (sakupljanje mamca za klikove + priprema prezentacije). Nakon isteka vremena, svaka grupa (jedna za drugom) predstavlja svoje, a dok traje prezentacija, naslovi predstavljenog mamca za klikove ispisuju se na tabli, prevode na jezik na kojem se nastava odvija (u slučaju da ponavljanja istih naslova, samo bilježi frekvenciju zvona). Nakon što su sve prezentacije završene, prvo se proglašava pobjednička grupa, a zatim se otvara nekoliko identificiranih klikbejtova kako bi se saznalo da li sadržaj koji će se pojaviti odgovara naslovu (koliko su naslovi manipulativni). Na kraju, u otvorenoj diskusiji, učenici prvo navode gdje su pronašli klikbejtove na internetu, a zatim zajednički analiziraju naslove ispisane na tabli kako bi otkrili koji su od njih sugestivni i objasnili koje riječi u naslovu ukazuje na to.
- Učenici, podijeljeni u grupe, kreiraju naslove za klikbejtove za oglase koji su dovoljno privlačni da privuku klikove (koriste senzacionalne ili provokativne riječi). Svaki naslov pišu na posebnom listu papira. Nakon završetka rada, svi listovi se stavljaju u jednu gomilu. Nastavnik označava listiće rednim brojevima, a zatim ih čita jedan po jedan. Nakon svake pročitane rečenice, učenici ocjenjuju privlačnost (koliko je vjerovatno da će kliknuti na link nakon čitanja naslova) na skali od 1-10. Nakon utvrđivanja koji se naslov/naslovi smatraju najatraktivnijim, zajednički se utvrđuje koje su riječi najčešće korištene u ponuđenim naslovima.
- Učenici su podijeljeni u grupe i svaka grupa dobija jednu od sljedećih fotografija: (1) dječak i djevojčica leđima uz leđa, (2) filmska ili muzička zvijezda, (3) prevrnuti automobil na autoputu, (4) porciju hrane, (5) tužna djevojka ili dječak. Grupe imaju zadatak da izmisle i kratko opišu „priču” u kojoj bi koristile fotografiju, a zatim da izmisle i opišu kako će promijeniti fotografiju (prepravljajem, dodavanjem ili oduzimanjem elemenata) kako bi pomogli ljudima da povjeruju u izmišljene „priče”. Grupe predstavljaju jedan po jedan svoj rad i objašnjavaju šta su htjele da postignu napravljenim promjenama. Nakon svake prezentacije, nastavnik, u dogovoru sa učenicima, ispisuje na tabli kakva se intervencija u fotografiji nudi:
  - mijenjanje elemenata u središnjem liku/predmet slike (npr. dodavanje/brisanje dijelova odjeće, dodavanje/brisanje sastojka u hrani)

- zamjena pozadine slike (npr. dječak i djevojčica su u učionici umjesto na plaži)
- uklanjanje okolnih elemenata sa slike (npr. brisanje suza sa lica djevojke/dječaka)
- dodavanje okolnih elemenata na sliku (npr. dodavanje ozlijeđene osobe pored prevrnutog automobila ili osobe koja uživa u hrani)

Nakon izlaganja svih grupa, u otvorenoj diskusiji, učenici navode druge načine koji se u stvarnosti koriste za manipulaciju vizuelnim sadržajem (fotografijama i video klipovima) i u koje svrhe se to radi. Zatim se istoj grupi učenika daje po jedna različita izmanipulisana fotografija (npr. one date na str. 190-193 ili 202 „Učiti da raspoznam“: Priručnik za obučivače za medijsku pismenost.

<https://www.irex.org/sites/default/files/Learn%20to%20Discern%20Trainers%20Manual%20%E2%80%93%20N.%20Macedonia%20YouThink.pdf>)

sa zadatkom da analiziraju i otkriju elemente koji ukazuju na to da fotografija nije pouzdana, koristeći iskustvo prethodne aktivnosti kada su intervenirali na slikama. Nakon prezentacije rada grupa, od učenika (pojedinačno) se traži da navedu druge primjere izmanipulisane vizuelnog sadržaja (fotografije i video klipove) sa kojima su se susreli u stvarnosti.

- Učenici, podijeljeni u grupe, dobijaju iste manipulirane fotografije koje su radili u prethodnoj aktivnosti sa zadatkom da provjere njihovu pouzdanost, pri čemu nastavnik jedan za drugim predstavlja alate, a nakon svake prezentacije učenici primjenjuju alat na iste fotografije. Nastavnik im predstavlja sljedeće alate za provjeru pouzdanosti vizuelnog sadržaja dostupnog na mreži (objašnjeno na str . 203-205 „Učiti da raspoznam“: Priručnik za obučivače za medijsku pismenost):

- Search Google for image, TinEye или Yandex – za obratno pretraživanje slika,
- Forensically (<https://29a.ch/photo-forensics/#forensic-magnifier>) na kojem su opcije za:
  1. Clone detection – otkrivanje dodatih elemenata,
  2. Error level analysis – za otkrivanje segmenata od čega se razlikuju po kvalitetu,
  3. MetaData – za utvrđivanje kada je fotografija napravljena i kojih je datuma editovana,
  4. GeoTags – za otkrivanje tačnih koordinata mjesta gdje je osnova slike kreirana.

Nakon primjene svakog alata, učenici dijele uvide i opisuju iskustva. Konačno, govori se o tome kako se može provjeriti pouzdanost vizualnog sadržaja bez korištenja alata da se zaključi da se manipulacija slikama može otkriti: (a) provjerom detalja i perspektive (nepravilne sjene, neusklađenost perspektive ili neadekvatna svjetlina), (b) provjera konzistentnosti kvaliteta svih elemenata na slici (anomalije u svjetlu, jasnoća pojedinih dijelova), (c) analiza **konteksta** (da li vrijeme, mjesto i okruženje prikazani na slici odgovaraju kontekstu u kojem je slika podijeljena).

- Učenici su podijeljeni u šest grupa za rad na zajedničkom projektu. Svaka grupa radi na jednom od sljedećih koraka kako bi provjerila vjerodostojnost medijskog sadržaja:
  1. provjera vjerodostojnosti izvora sadržaja (da li je autor poznat i kompetentan, odnosno da li medij ima reputaciju da objavljuje istinite ili lažne informacije, da li medij ima poseban dio za nas/kontakt/impresum);

2. provjera da li su informacije potvrđene od drugih nezavisnih izvora;
3. **analiza konteksta sadržaja** (da li citirani citati, izvori informacija, datumi i druge relevantne informacije su povezane, logične i provjerljive);
4. **provjeru pouzdanosti uključenih vizuelnih sadržaja, (da li fotografija odgovara sadržaju);**
5. provjera da li je informacija (cijela ili dio) već ranije objavljena u nekom drugom kontekstu (kada i gdje je objavljena),
6. provjera da li su informacije provjerene sa web stranici za provjeru činjenica (domaći ili strani provjeravač činjenica).

Njihov zadatak je da istraže „svoj” korak kako bi pripremili: (a) video prezentaciju koja objašnjava kako se taj korak implementira i (b) primjer lažne vijesti (sa tekstom i fotografijom ili video klipom) koji će im dati i dodjeliti drugim grupama da primjene taj korak (u koordinaciji sa nastavnikom).

Nakon obavljenog zadatka, grupa koja je radila na prvom koraku objašnjava „svoj” korak, nakon čega ostale grupe koriste primjer za primjenu predstavljenog koraka. Isti postupak se ponavlja za svaki korak, prema gore navedenom redoslijedu koraka. Nakon završetka rada na svim koracima, prvo se redoslijed koraka sumira na tabli, a zatim se kroz otvorenu diskusiju zaključuje da je primjena početnih koraka jednostavnija, ali ne pomaže uvijek da se izloži lažnost medijskog sadržaja koji se provjerava, ali stoga i preostali koraci, ako se primjenjuju dosljedno, trebaju pokazati da li je sadržaj vjerodostojan ili lažan. Preporučuje se da se aktivnost podijeli na najmanje dva sata - jedan sat za završetak pripreme prezentacije i primjera, a drugi sat za izlaganje objašnjenja i korištenje primjera za primjenu koraka.

- Učenici, podijeljeni u grupe, dobijaju zadatak da pripreme kratak članak (500-600 riječi), kao za elektronske školske novine, na jednu od sljedećih tema koje će crtati: (1) Život životinja u zoološki vrt, (2) poštovanje propisa o vakcinaciji djece, (3) porast vršnjačkog nasilja u srednjim školama, (4) topljenje polarnog leda i globalne klimatske promjene, i (5) praktikovanje rodne ravnopravnosti u porodici. Svaka grupa treba: (a) formulirati naslov za „svoj” članak koji je privlačan, ali ne i manipulativan, (b) koristiti tačne podatke iz vjerodostojnih izvora prilikom pisanja teksta i (c) uključiti vjerodostojne citate u tekst. Grupe pišu „svoj” tekst na računaru (najbolje uz podršku odgovarajućih ilustracija), a nakon obavljenog zadatka čitaju ga i vizuelno prezentiraju drugima. Nakon prezentacije, tekstovi se dijele na Viberu i/ili objavljuju na Facebooku. Preporučuje se da se aktivnost izvede za dva sata - jedan sat za završetak pripreme članaka, a drugi sat za njihovo predstavljanje i dijeljenje.
- Učenici, podijeljeni u grupe, rade na istim temama iz prethodne aktivnosti, ali sa drugačijim zadatkom – umjesto teksta koji su prethodno pripremili, treba da osmisle novi koji će biti napisan na način da zastrašuje, napada, vrijeđa, omalovažava ili nanosi bilo koju drugu vrstu štete nekome, izmišljenoj osobi ili izmišljenoj kompaniji/instituciji/organizaciji. U isto vrijeme, tekst bi trebao biti kraći (200-300 riječi) i imati senzacionalan naslov. Grupe pišu „svoj” tekst na računaru, a nakon obavljenog zadatka čitaju ga i vizuelno prezentuju drugima. Na kraju se vodi otvorena diskusija o sljedećim pitanjima: (1) *Koje bi bile posljedice za osobu/kompaniju ako bi se pisani tekstovi dijelili putem društvenih mreža?* i (2) *Šta znači odgovorno dijeljenje informacija putem društvenih mreža?*, da se zaključi da je svako dijeljenje informacija namijenjenih nanošenju štete (bez obzira ko ih je stvorio) neodgovorno, kao i dijeljenje informacija drugih ljudi bez provjere njihove pouzdanosti.

INKLUZIVNOST, RODNA RAVNOPRAVNOST/SENZITIVNOST, INTERKULTURALNOST I MEĐUPREDMETNA INTEGRACIJA

Nastavnik osigurava inkluzivnost uključivanjem svih učenika u sve aktivnosti tokom časa. Istovremeno, omogućava svakom detetu da bude kognitivno i emocionalno angažovano korišćenjem odgovarajućih metodičkih pristupa (individualizacija, diferencijacija, timski rad, podrška razrednika). U radu sa učenicima sa smetnjama u razvoju primjenjuje individualni obrazovni plan (sa prilagođenim ishodima učenja i standardima ocjenjivanja) i kad god je to moguće koristi dodatnu podršku drugih ljudi (ličnih i obrazovnih asistenata, obrazovnih medijatora, volontera tutora i stručnjaka iz škola sa resursnim centrom). Redovno prati sve učenike, a posebno one iz ranjivih grupa, kako bi pravovremeno uočio poteškoće u učenju, ohrabrio ih i podržao u postizanju ishoda učenja.

Tokom realizacije aktivnosti, nastavnik se podjednako odnosi prema dječacima i djevojčicama, vodeći računa da im ne dodijeli rodno stereotipne uloge. Prilikom formiranja radnih grupa nastoji se osigurati ravnoteža u pogledu spola. Prilikom odabira dodatnih nastavnih materijala koristi ilustracije i primjere koji su rodovo i etnički/kulturno osjetljivi i potiču rodnu ravnopravnost, odnosno promoviraju interkulturalnost.

Kad god je to moguće, nastavnik koristi integraciju tema/sadržaja/pojmova u planiranju i realizaciji nastave. Integracija omogućava učenicima da uključe perspektive drugih predmeta u ono što proučavaju u ovom predmetu i da povežu znanja iz različitih oblasti u cjelinu.

VREDNOVANJE POSTIGNUĆA UČENIKA

Kako bi omogućio učenicima da postignu očekivane standarde ocjenjivanja, nastavnik treba da vrši zapažanja o prethodnim iskustvima, znanjima i vještinama učenika, kontinuirano prati aktivnosti učenika tokom nastave i učenja i prikuplja informacije o napredovanju svakog učenika. Za učešće u aktivnostima učenici dobijaju povratnu informaciju koja ukazuje na stepen uspješnosti u realizaciji aktivnosti/zadatka i daju se smjernice za unapređenje (formativna ocjena). U tu svrhu nastavnik prati i ocjenjuje:

- usmeni odgovori na pitanja nastavnika ili drugova iz razreda;
- postavljanje pitanja i učešće u diskusijama u razredu;
- zadaća;
- odgovore na kvizove (kratke testove) koji su dio nastave;
- esejska pitanja;
- izrada postera;
- kontrolne vježbe;

- testovi znanja;
- reflektivni dnevници;
- istraživački zadaci i aktivnosti tokom kojih učenik obavlja: prikupljanje podataka, evidentiranje, prezentaciju rezultata - narativno ili tabelarno, dijagramskim, grafičkim i njihovim prikazom;
- produkcije/praktične izvedbe (npr. pisanje/izrada tekstova prema različitim zahtjevima, analiza i interpretacija književnih tekstova, gramatička analiza tekstova, prikazi, šeme, ilustracije, prezentacije, itd.);
- pismeni izvještaji sa podacima iz sprovedenih istraživanja.

Nakon završenog učenja svake teme, učenik dobija brojčanu ocjenu postignutih standarda ocjenjivanja. Sumativno ocjenjivanje se izvodi kao kombinacija rezultata postignutog na testu znanja u kombinaciji sa ocjenom napretka utvrđenom različitim tehnikama formativnog ocjenjivanja. Na kraju školske godine učenik dobija brojčanu zbirnu ocjenu.

Početak implementacije nastavnog plana i programa	
Institucija/nosilac programa	Biro za razvoj obrazovanja Биро за развој на образованието
Согласно член 30, став 3 од Законот за основно образование („Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 161/19 и 229/20) министерот за образование и наука ја донесе наставната програма по предметот <i>Босански јазик</i> за VIII одделение.	бр. _____ _____ година Министер за образование и наука, _____